

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКРУТСТВА В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

LEGAL REGULATION OF BANKRUPTCY IN UKRAINE: WAY OF THE FURTHER DEVELOPMENT

Титова О.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник
Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України*

Калаченкова К.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського права
Донецького національного університету*

У статті висвітлено окремі проблеми правового регулювання відносин у сфері банкрутства. Здійснено аналіз досліджень науковців, законодавчої бази держави та перспективного законодавства у цій сфері. Вказано на існуючі недоліки українського законодавства та запропоновано рекомендації щодо їхнього усунення.

Ключові слова: банкрутство, боржник, законодавства про банкрутство, значний правочин, кредитор, правове регулювання, процедура досудової санації.

В статье освещены отдельные проблемы правового регулирования отношений в сфере банкротства. Осуществлен анализ исследований ученых, законодательной базы государства и перспективного законодательства в этой сфере. Указано на существующие недостатки украинского законодательства и предложены рекомендации по их устранению.

Ключевые слова: банкротство, должник, законодательство о банкротстве, значительная сделка, кредитор, правовое регулирование, процедура досудебной санации.

The article highlights some problems of legal regulation of relations in the sphere of bankruptcy. The analysis of the research scientists, the legal framework of the state and future legislation in this area. It indicated on the existing shortcomings of the Ukrainian legislation and proposes recommendations to address them.

Key words: bankruptcy, debtor, bankruptcy legislation, significant deal, lender, regulation, procedure for pre-trial rehabilitation.

Актуальність теми. Процес становлення і панування ринкової економіки, що був всебічно визнаний головним орієнтиром на шляху розвитку останніх років, не може проходити без побічних явищ. Одним, і досить суттєвим, з таких явищ сьогодні виступає банкрутство. Причому ця категорія одночасно виступає інструментом правового захисту від проблем неплатежів, процесом, що дозволяє в разі необхідності «усунути» неефективних суб'єктів підприємницької діяльності або надати таким «оздоровчу дію» у разі виникнення лише тимчасових фінансових труднощів, а також є основною характеристикою неплатоспроможності [1, с. 165].

На думку дослідників, на сьогодні, якщо надати коротку характеристику розвитку національного законодавства про банкрутство, можна конкретизувати, що завдання правового оформлення відносин банкрутства в цілому вирішено. Однак постійно зберігається актуальність проблеми вдосконалення такого законодавства, обумовлена в першу чергу чинниками об'єктивного характеру [2, с. 167]. Підтвердженням цієї тези є і кількість змін, які вносилися до основного законодавчого акту у цій сфері, – Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». З моменту введення цього Закону в дію до нього було внесено більше 60 змін, включаючи повні зміни редакції Закону [3].

Питання правового регулювання відносин банкрутства в Україні досліджувалися такими авторами, як Р.Г. Афанасьєв О.Н. Бірюков, В.В. Джунь, В.А. Малига, Б.М. Поляков, В.В. Радзивилок, А.А. Степанов тощо. Однак законодавчі ініціативи, які мають місце останнім часом, потребують їх детального аналізу у зв'язку з впровадженням низки кардинальних підходів щодо регулювання відносин у сфері банкрутства.

Метою статті є обґрунтування пропозицій щодо визначення напрямів подальшого розвитку законодавства України про банкрутство.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні на опрацьованні в комітетах Верховної Ради знаходиться проект

закону про внесення змін до деяких законів України з питань банкрутства (щодо забезпечення європейських стандартів у сфері відновлення платоспроможності боржника та спрощення умов ведення бізнесу в Україні) (реєстраційний номер 3163 від 22.09.2015 р.) (далі – Проект) [4].

Цей Проект містить низку нових підходів щодо регулювання відносин неспроможності та банкрутства. Серед них можна виокремити такі, що конкретизують та розвивають існуючі підходи до правового регулювання відносин банкрутства (наприклад, вказівка на те, що боржником не можуть бути відокремлені структурні підрозділи юридичної особи (філії, представництва, відділення тощо) та такі, що передбачають досить радикальну зміну існуючих сьогодні підходів.

Одною із пропонувань у Проекті новачки є корегування визначення значного правочину, яке міститься у ст. 1 діючої редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника та визнання його банкрутом». Зараз до значних, згідно положень цього Закону, належать правочини (договори) щодо розпорядження майном боржника, балансова вартість якого перевищує один відсоток балансової вартості активів боржника на день укладення правочину (договору). Що стосується Проекту, то він пропонує до значних правочинів відносити правочини щодо розпорядження майном боржника, наслідком яких є чи може бути його відчуження або обтяження, якщо балансова або ринкова вартість такого майна (майнових прав) за період процедури розпорядження майном боржника становить сукупно 10 і більше відсотків від загальної балансової або ринкової вартості його активів. Зазначене обмеження не поширюється на господарські операції боржника щодо малоцінних та швидкозношуваних предметів, товарів швидкого псування.

Таким чином, у новому визначенні:

– по-перше, з'являється вказівка на наслідки вчинення значних правочинів – відчуження або обтяження майна;

– по-друге, суттєво зменшується розмір майна, з яким пов'язується поняття значного правочину – 10% вартості активів замість 1%;

– по-третє, при обчисленні розміру такого майна пропонується виходити не тільки з балансової, а й з ринкової вартості майна;

– по-четверте, пропонується встановити виключення з загального режиму здійснення значного правочину для господарських операцій боржника щодо малоцінних та швидкокозюшуваних предметів, товарів швидкого псування.

Пояснювальна записка до проекту закону № 3163 від 22.09.2015 р. [5] серед основних аспектів, що потребують вдосконалення, виокремлює необхідність вдосконалення процедури та прозорості реалізації майна боржників у процедурах банкрутства та оформлення придбання такого майна.

Однак якщо саме під таким кутом зору проаналізувати пропонувані зміни, можна дійти висновку щодо досить сумнівної доцільності їх впровадження.

В цілому складається враження, що розмір майна, з яким пов'язується поняття значного правочину, було запозичене із Закону України «Про акціонерні товариства» (ст. 70) [6], бо у пояснювальній записці до проекту відсутнє будь-яке обґрунтування необхідності збільшення розміру такого майна. Але Закон України «Про акціонерні товариства» містить певні превентивні заходи щодо попередження зловживань при укладанні значних правочинів. Так, згідно ч. 5 ст. 70 Закону «Про акціонерні товариства», забороняється ділити предмет правочину з метою ухилення від передбаченого цим Законом порядку прийняття рішень про вчинення значного правочину. У законодавстві про банкрутство таке обмеження відсутнє, і у Проекті воно теж не передбачене, що на тлі підвищення розміру майна, виходячи з якого обчислюється поняття значного правочину, навряд чи сприятиме забезпеченню інтересів кредиторів неплатоспроможного підприємства.

При обчисленні розміру такого майна у Проекті пропонується виходити не тільки з балансової (як у діючому Законі), а й з ринкової вартості активів неплатоспроможного підприємства. Таким чином, з одного боку, не усувається існуюча проблема – яка саме звітність (щорічна, квартальна тощо) повинна використовуватися для визначення балансової вартості активів. З іншого боку, не визначається механізм обчислення ринкової вартості активів (як це зроблено у Законі України «Про акціонерні товариства»). І це скоріше створює загрози виводу активів шляхом маніпулювання із визначенням їх ринкової ціни ніж «вдосконалює процедуру та прозорість реалізації майна боржників у процедурах банкрутства», як це зазначено у пояснювальній записці до Проекту. Те ж саме можна зазначити щодо впровадження виключень стосовно малоцінних та швидкокозюшуваних предметів, товарів швидкого псування.

Таким чином, наявна недостатня обґрунтованість внесення до поняття значного правочину, яке міститься у діючій редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника та визнання його банкрутом», змін, запропонованих Проектом. Визначення поняття значного правочину у Проекті потребує доопрацювання з урахуванням визначених вище недоліків.

Ст. 6 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника та визнання його банкрутом» пропонується доповнити положенням про особливості її проведення у випадку, коли забезпечені кредитори не підтримують ідею її проведення. Так, передбачається, що коли план санації не був письмово погоджений одним або кількома забезпеченими кредиторами, на зазначених кредиторів не поширюється режим мораторію на задоволення вимог кредиторів у процедурі санації до порушення провадження у справі про банкрутство. При аналізі цієї новачки в першу чергу виникають питання щодо її дестимулюючого впливу на вірогідність введення процедури досудової санації. Відомо, що досудова санація є ефективною, але не дуже поширеною процедурою відновлення платоспроможності боржників в Україні. У разі впровадження нових правил

щодо виключення забезпечених кредиторів, які не погодили план досудової санації, з-під дії режиму мораторію, мотивація інших кредиторів щодо впровадження такої процедури може бути знижена.

Одночасно із введенням досить дискусійних підходів здійснення процедури досудової санації у Проекті не вирішено наявні проблемні питання, на які звертали увагу правники, а саме:

1) оскарження дій керуючого санацією або інших учасників до судової санації (суб'єкти, підстави та порядок такого оскарження);

2) можливість та порядок внесення змін до плану досудової санації, змін у складі учасників досудової санації;

3) порядок вирішення спорів, пов'язаних з реалізацією плану санації;

4) необхідність та порядок складання звіту чи іншого документу, який би засвідчував повноту виконання плану санації [7].

У ст. 26 Проекту передбачено низку нових повноважень комітету кредиторів серед яких можна виокремити як такі, що мають позитивний характер, так і доволі проблемні.

Так, позитивно можна оцінити положення Проекту, згідно з якими пропозиції щодо продовження процедур розпорядження майном боржника чи санації вносяться не більше одного разу щодо кожної процедури. А ось віднесення до повноважень комітету кредиторів права погодження значних правочинів боржника після їх погодження розпорядником майна важко оцінити однозначно. З одного боку, це забезпечує додатковий контроль над здійсненням значних правочинів, з іншого – ускладнює процедуру прийняття рішення про здійснення таких правочинів.

Поряд з проблемними моментами проект містить і низку новацій, які вирішують існуючі проблеми, усувають прогалини та заслуговують на підтримку. Так, у ст. 26 Проекту встановлюється, що у разі невиконання арбітражним керуючим (розпорядником майна, керуючим санацією, ліквідатором) обов'язку скликання та організації проведення зборів кредиторів на їх вимогу, це може бути здійснено комітетом кредиторів чи іншими кредиторами, визначеними у абзаці першому частини третьої цієї статті, з обов'язковим повідомленням арбітражному керуючому (розпоряднику майна, керуючому санацією, ліквідатору) про місце і час проведення цих зборів.

При подальшій роботі над Проектом доцільним було б не тільки усунення вищенаведених спірних чи проблемних моментів, а й заповнення прогалин діючого законодавства, які при підготовці Проекту обминули увагою. Так, на практиці часто виникає питання щодо реалізації положень ст. 11 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом», а саме: чи може бути прийнята господарським судом заява про порушення провадження у справі про банкрутство, якщо до неї додане рішення третейського суду, яке набрало законної сили? У ч. 2 ст. 11 мова йде тільки про «рішення суду про задоволення вимог кредитора, що набрало законної сили», яке надається до заяви про порушення справи про банкрутство.

Закон України «Про виконавче провадження» у ст. 17 встановлює, що примусове виконання рішень здійснюється державною виконавчою службою на підставі, у тому числі, рішень третейського суду та рішень Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті і Морської арбітражної комісії при Торгово-промисловій палаті [8].

Однак відсутність у Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом» прямої вказівки на можливість порушення справи про банкрутство на підставі рішення третейського суду обумовлює дискусійність думок та неоднозначність практичних підходів стосовно цього питання.

Як зауважують спеціалісти, «гіпотетично під «рішенням суду» можна було б розуміти й рішення третейського суду. Однак це питання є доволі спірним, і пред'явлення рішення третейського суду на підтвердження безспірності вимог кредитора є доволі ризикованим. Зокрема, це підтверджується судовою практикою, у тому числі постановою ВГСУ від 24.04.2012 р. у справі

№ 5023/8352/11, в якій суд дійшов висновку про те, що рішення третейського суду у справі про стягнення боргу не має преюдиціальної сили відповідно до ст. 35 Господарського процесуального кодексу при доведенні обставин безспірності заборгованості боржника перед ініціувальним кредитором.

Однак у ЄДРСР можна знайти і протилежну практику судів першої та другої інстанцій, які відкривали провадження у справах про банкрутство на підставі рішення третейського суду та постанови про відкриття виконавчого провадження на його виконання. Втім, такі рішення не оскаржувалися в касаційному порядку з підстав недоведеності факту безспірності вимог, у зв'язку із чим така практика не може вважатися усталеною [9].

Таким чином, питання щодо того, рішення якого саме суду може додаватися до заяви про порушення справи про

банкрутство, доцільно вирішити саме на рівні норм Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника та визнання його банкрутом».

Висновки. Застосування законодавства про банкрутство, як і господарського законодавства в цілому, вимагає постійного осмислення вже досягнутих результатів, негативних тенденцій та позитивних добутоків. Але постійне (а часом і невиправдане чи непродумане) внесення змін до положень діючого законодавства у цій сфері не тільки провокує нестабільність, але й створює умови до зловживань. Тому введення будь-яких новачків, а тим більше таких масштабних, як це пропонується Проектом Закону про внесення змін до деяких законів України з питань банкрутства (щодо забезпечення європейських стандартів у сфері відновлення платоспроможності боржника та спрощення умов ведення бізнесу в Україні) від 22.09.2015 р., повинно бути виваженим, проводитися з урахуванням усіх позитивних та негативних аспектів досвіду регулювання відносин у сфері банкрутства. Це сприятиме як ефективному та сталому регулюванню цих відносин, так і покращенню стану економіки країни в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Капустін В.В. Банкрутство: генезис, сутність і поняття в умовах сьогодення / В.В. Капустін // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – №3-2. – С. 165–168 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pap.in.ua/3-2_2013/4/Kapustin%20V.V..pdf.
2. Радзивилюк В. Генезис національного законодательства Украины о банкротстве и проблемы, с ним связанные / В. Радзивилюк // *Legeași viața*. – 2013. – № 12/2(264). – С. 167–170 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2013/12-2/47.pdf>.
3. Про відновлення платоспроможності боржника та визнання його банкрутом : Закон України від 14.05.1992 р. // Відомості Верховної Ради України – 1992. – № 31. – Ст. 440.
4. Про внесення змін до деяких законів України з питань банкрутства (щодо забезпечення європейських стандартів у сфері відновлення платоспроможності боржника та спрощення умов ведення бізнесу в Україні) : Проект Закону України від 22.09.2015 р. № 3163 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56586.
5. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України з питань банкрутства (щодо забезпечення європейських стандартів у сфері відновлення платоспроможності боржника та спрощення умов ведення бізнесу в Україні) від 22.09.2015 р. № 3163 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56586.
6. Про акціонері товариства : Закон України від 12.08.2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50–51. – Ст. 384.
7. Вопрос досудебной санации сквозь призму судебного нормотворчества // Юридична газета. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fclex.com/Ru/news/publications/pitannya-dosudovoi-sanacii-kriz-prizmu-sudovoi-normotvorchosti/>.
8. Про виконавче провадження : Закон України від 21 квітня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 24. – Ст. 207.
9. Павленко В. Умова ефективного банкрутства / В. Павленко // Закон і Бізнес. – 2015. – № 31 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ru/117648-bankrotstvo_npravilnoe_tolkovanie_trebovaniy_kreditorov_nan.html.